

ANTROPOLOJİK AÇIDAN TÜRKİYE'DE VE MISIR'DA KOOPERATİF KURULUŞLAR POTANSİYELİ

Nelson H. GRABURN

Çeviren :
Asis. Dr. Rıdvan KARALAR

TOPLUMSAL, POLİTİK VE FİZİKSEL ÇEVRE

Bazı Benzerlikler

Türkiye ve Mısır, ekonomik ve antropolojik açıdan çok ilginç benzerlikler gösteren Akdeniz kültür kökenli iki ülkedir. Her iki ülke de islam dininin etkisiyle genellikle tutucu (conservative) bir toplumsal özellik, düşün yapısı ve kültürel düzey göstermektedir. Mısırda islam dininin girişi Kaybles, Shawia ve öbür arap asıllı küçük kümeler aracılığıyla olmuştur. Türkiye'ye ise, Orta Asya kaynaklı Anadolu Türkleri aracılığıyla girmiştir.

Her iki ülke de 19. Yüzyılın ortalarından başlayarak endüstriyel ve ekonomik modernleşme çabalarına girişmişlerdir. Bu ülkelerin Fransadan sonra aynı modeli izlemeleri oldukça ilginçtir : Mısır sömürgeci Fransız baskısıyla, Türkiye ise kendi yöneticilerinin seçimiyle Fransız modelini uygulamışlardır. Daha sonraları, II. Dünya Savaşından önce Türklerin Fransız danışmanları ülke dışına sürdükleri ve Türklerin askerî modernleşmeye en az ekonomik modernleşme kadar önem vermelerinin bir sonucu olarak, özellikle modern bir ordu kurmak amacıyla Alman danışmanlarına başvurdukları bir gerçektir.

KAYNAK : K. R. Anshel/R. H. Brannon/E. D. Smith, *Agricultural Cooperatives and Markets in Developing Countries*, New York, 1969, içinde : s. 189-196.

Öte yandan, her iki ülke de Akdeniz ikliminin tipik özelliklerinden kurak iklim özelliklerine kadar değişen benzerlikleri bünyelerinde toplamışlardır. Ayrıca, kültürel gelişmeyi önleyecek derecede ilişkileri kesen ve ulaşım ve haberleşmeyi güçleştiren bir yerleşim düzeninin bulunması; çok düşük bir teknoloji düzeyine ulaşmış kırsal bir çalışmanın yaygınlığı açılarından da Türkiye ve Mısır aynı yapıya sahiptirler.

Bazı Çelişkiler

Yukarda belirtilen benzerliklerin yanı sıra, ekonomik ve tarımsal gelişmenin başka başka alanlarına ulaşma sonucunu doğurabilecek güçte olan ayrılıklardan da söz edilebilir. Bu ayrılıkların en başta geleni, Mısırın 100 yılı aşan bir süre boyunca Fransız sömürgeci olarak yaşamasıdır. Sömürgecilik beraberinde ekonomik rasyonelliği ve yönetsel örgütlenmeyi de geliştirir. Bununla birlikte, uzun yıllar süren ve büyük bir yıpranmaya yol açan Savaş, sömürgeciliğin sağladığı üstünlükleri yok etmiştir. 1850 yıllarından başlayarak, Fransa Mısırda yasaları dikte edici olmuş ve bunun sonucu olarak, tarımsal alanda yerli toprak sahiplerinin ellerindeki topraklar alınarak belirli ellerde toplanmış ve toprak sahibi kendi toprağının ücretli işçisi durumuna gelmiştir. Geçen Yüzyıl içerisinde tarıma elverişli toprak alanı yarıyarıya düşmüş, fakat nüfus iki kattan fazla artmıştır. Bu işlemin sonucu olarak Mısırda çelişkili bir durum ortaya çıkmıştır (Bu genellikle az gelişmiş ülkelerde temel bir özelliktir): Büyük bir varlık ve az gelirliliği geniş bir kitle. Temel olarak kırsal kesimden gelen bu geniş kitle sayesinde Fransızlar, ekonomiyi kurmuşlar ve bu ekonomik yönetim sonucu, karabalık ve ucuz işçi kitlesi varlığını sürdüreceği bir iş bulmak amacıyla köy ve şehir arasında gezginlik yapmak zorunda kalmıştır.

Türkiye ise hiç bir zaman Mısır gibi bir sömürge yönetimine girmemiş ve uzun ve kanlı bir savaşın psikolojik ve ekonomik yoksulluğunu çekmemiştir. Yunanlıların Türkiyeyi sömürgeci yapmak için giriştikleri işgal ise, fazla uzamadan bunların ülkeden 1922-1923 yıllarında sürülmesiyle sonuçlanmıştır. Bu bakımdan, I. Dünya Savaşı her ne kadar Osmanlı İmparatorluğunun sonu olmuşsa da, bu, Türklerin bir zaferi olarak nitelendirilebilir. Osmanlı İmparatorluğunun sona ermesinden kısa bir süre sonra, Mustafa Kemal'in önderliğini yaptığı büyük bir kurtuluş savaşı verilmiş ve hızlı bir modernleşme hareketine girişilmiştir.

Daha az görünür fakat, önceki ayrılık kadar önemli olan öbür nokta, iki ülkenin etnik (ethnic) yapısında görülür. Türkiye aynı kökene sahip bir ulustur ve her zaman için büyük bir ulusal bilinç söz konusu olmuştur. İstanbul şehrinde yerleşen azınlık, bu birliği bozucu olarak nitelenemez. Mısır ise, Fransız yönetimine girene dek, ulusal birlik ve ulusal bilinçten yoksun kalmıştır. Çeşitli coğrafik alanlardan toplanan Kabyle, Shawia, Mozabik ve arapça konuşan kümeler Mısır nüfusunu oluşturmuştur. Ülkenin bağımsızlığına kavuşması sırasında bu karma yapı, çok farklı biçimlerde hareket etmiştir. Bu kümelerin gelenekleri farklı kökenleri, Mısırın sosyo-ekonomik yapısını halâ etkilemektedir. Kümeler arasındaki rekabet, çekememezlik, kültürel ve dilsel ayrılık ulusun sürekli dalgalanan bir özellik göstermesine yol açmış, ulusal birliğin kuvvetlenmesi için girişilen çabaları baltalamıştır. Fransızların etkisi ise çok geniş bir ikinci sınıf kitle yaratmaktan öteye geçememiştir.

Yukarda belirtilen üstünlüklere ve askeri hükümetlere karşı olan eğilime rağmen, Türkiye modernleşme konusunda büyük sorunlarla karşılaşmıştır. Şu nokta bir gerçektir ki, Türkler, sahip oldukları toprakları bırakmaya zorlanmamışlardır. Ayrıca düşük gelirli fakir köylülerin çoğunluğu oluşturması, teknik ve örgütsel yeniliklerin uygulanmasında önemli sorunlar yaratmaktadır.

Türk toplumunun çoğunluğu, köylerde yaşamakta ve hükümet yetkililerini vergi toplayıcı, baskı yapıcı olarak düşünmektedirler. Nüfus sayımlarına göre, bazı bölgelerdeki köylerde 18 ile 35 yaşları arasındaki erkek nüfusunun göç ettiği, bu yaşlardaki erkeklere bazı köylerde rastlamanın mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Öte yandan, şehirselleşme ve köyselleşme alanlarda önemli ölçüde haberleşme gücü vardır. Tarımsal kesimde hükümetlerin yenilik plânları gerçekleştirilmemektedir. Çünkü, hükümet yetkilileri köylülerin düşünce yapısını kavrayamamakta, öte yandan köylüler bu yetkililerin iyi niyetlerinden şüphe duymaktadırlar. Herşeye rağmen bu durumu Türkiye'nin her alanı için söylemek mümkün değildir.

KOOPERATİFLERİN VE TEKNİK DEĞİŞİKLİKLERİN UYGULANMA POTANSİYELİ

Ekonomik ilerleme için en uygun olan toplumsal organizasyon ve gelişme biçimleri nelerdir? Anadolu topraklarına yayılmış Türk

çiftçisinin önemli bir özelliği toprağa bağlılık ve küçük aile işletmeleri şeklinde örgütlenmiş oluşlarıdır. Ayrıca, az nüfuslu küçük köylerde yaşama başka bir özelliktir. Ekonomik faaliyet birimi, aile ihtiyacını karşılayacak işletmeler biçimindedir. Köy, üretim ve tüketim açısından birlikte çalışan bir topluluk değildir. Fakat, ortak çalışma, dinsel ve ilk eğitim, toplumsal karar verme gibi konularda bu işbirliği vardır. Köylerde, köy dışından evlenmemenin yaygın bir gelenek olması, başka özellik olarak belirtilebilir.

Kooperatifler biçimindeki ekonomik örgütlerin başarılı olması, mevcut ortak köy örgütünün iyi değerlendirilmesiyle sağlanabilir. Aile, üretim ve tüketimin ana birimidir. Bu köylerde kurulacak kooperatifler en etken bir şekilde gerekli girdilerin ortak alınmasını sağlayabilir ve köyde yapılan üretimin satışını düzenleyebilir. Ekonomik üstünlüklerin tamamen açık olması ve kırsal kesim halkının bağımsızlığına dokunmaması koşullarına bağlı olarak, bu tür kooperatiflerin yürümesi mümkündür. Köy dışında eğitim gören köy çocukları teknik ve örgütsel yeniliklerin köylere sokulmasında aracı olabilirler. Bununla birlikte, köy önderlerini kapsamayan uygulamaların, önemli karşı koymayla karşılaşacağını ve hatta başarısızlığa uğrayabileceğini unutmamak gerekir.

Mısır ise çok farklı bir ortam içersindedir. Eski çağların kabilelerini sürdürmeye çalışan kişilerin, bulunması, ayrıca çiftçi ve işçilerin ortak köy kuruluşlarına ve öbür yörel kuruluşlara karşı güvensizlik duymaları önemli özelliklerdir. Öte yandan, ulusal birlik bilinci son bağımsızlık savaşından sonra giderek güçlenmeye başlamıştır. Türkiyedeki ana sorun, kırsal ve şehirsal kesim arasındaki çelişkidir.

Mısırdaki en büyük güvensizlik ve kuşku kaynağı Fransız sömürge kalıntıları ve bu dönemde Fransız kültürüyle yetişip batı düşüncesini yaymaya çalışan kişilerdir. Ayrıca, yöneticilere karşı da güvensizlik duyan çevreler vardır.

Türkler kırsal alanlarda yüzyıllardır değişmeden kalan bir toplumsal yapıya sahiptirler ve genellikle bu yapı yenilikler açısından tutucu bir davranış içersine girmektedir. Mısırlılar, genellikle Fransızlar tarafından kurulmuş geniş ve etken tarımsal kuruluşlara sahiptirler ve kendi yarattıkları kuruluş sayısı azdır. Örneğin, şarap imalatına yönelik üzüm ekim alanları Fransızlardan kalma kuruluşlardır. 1950 yılında toplam tarımsal hasıla değerinin % 50'sin-

den fazlası şarap endüstrisinde sağlanmıştır. İslâm dininin alkoli yasaklaması, şarabın ihraç amacıyla imalini sağlamakta ve önemli ölçüde döviz katkısında bulunmaktadır. Mısır hükümeti bu kuruluşların kendi kendilerini yöneten kooperatifler aracılığıyla çalışmasını sağlamakta, bir yandan da topraksız köylüye toprak dağıtımını düzenlemektedir. Mısırın büyük sorunu, Türkiyedeki gibi toplumsal, endüstriyel ve örgütsel yapıları kurmak ve yerleştirmek değil, halen var olan bu yapıyı desteklemek ve etken olarak yürütmektir. Mısırdaki kalifiye yönetici personel kıtlığı gelişmekte olan ülkelerin çoğunda olduğu gibi, en önemli sorunlardan biridir. Bağımsızlık savaşında yararlar gösteren kişiler yönetsel yetenek ve eğitim gerektiren mevkilere getirilmişlerdir. Öte yandan, eğitim görmüş ve bağımsızlıktan önce önemli yönetsel basamaklara gelmiş kişiler, eski düzen temsilcisi olarak cezalandırılmışlardır. İşçiler konsülünün ve yönetim komitelerinin yürüttüğü devlet çiftlikleri, çoğunlukla politik görüşlerin yansıdığı alanlar olmaktadır. Teknik hünere verilen önem artmaya başlamıştır. Teknik yeniliklere verilen önem sürdüğü takdirde, yeni kooperatifler tamamen başarılı çalışan kuruluşlar haline gelebilecektir.

SONUÇ

Kalkınma yollarının belirlenmesinde her ortamın kendi koşullarına ve kendi tarihsel gelişimine göre bir değerlendirme yapma gereğini göstermeye çalıştık. Kalkınma en iyi biçimde var olan kuruluşların ve topluluğun desteklediği düşünsel sistemin değerlerine göre boyutlandırıldığı zaman başarılabilir. Burada inanışlar yerine düşünsel sistem (İdeolojical systems) deyimini kullanmama nedeni, inanışların ekonomik ve toplumsal yapı kadar sistematik olduğunu göstermek bakımındandır. Bunlar bir bütünün parçalarıdır ve ayrıca mevcut toplumsal ve ekonomik yapıyı destekler ve bu yapıya desteklenirler.

Bu yapıyı reformlara zemin sağlayan daha etken yeni bir model haline birdenbire dönüştürmek ancak büyük bir değişimle (revolution) mümkün olabilir.

Mısır ortamının, uzun dönemde daha başarılı sonuçlara elverme olanağı daha fazladır. Birinci dönem (revolution) Fransızlarca toplumsal ve ekonomik düzenin değiştirilmesi olmuştur. İkincisi ise,

daha geniş değişmelere yol açan, ilk defa kadın ve çalışan sınıfı ön plânda tutan uzun savaş olmuştur. Mısırlılar, teknik ve toplumsal yeniliklere karşı daha açık bir toplum haline gelmişler ve ulus olarak yapıyı değiştirme gücüne sahip olduklarını gösterme bilincine erişmişlerdir. Artan nüfus sorunu çözülür, yönetici personel sınıfının eğitimi gerçekleştirilebilirse; Mısır ekonomisi, Türkiye ekonomisine göre-Türkiyede yeni bir değişim olmadığı takdirde-çok daha büyük bir hızla gelişecek ve ilerleyecektir.